

ROZSUDEK SOUDNÍHO DVORA (prvního senátu)

23. března 2006 *

Ve věci C-465/04,

jejímž předmětem je žádost o rozhodnutí o předběžné otázce na základě článku 234 ES, podaná rozhodnutím Corte suprema di cassazione (Itálie) ze dne 11. června 2004, došlým Soudnímu dvoru dne 3. listopadu 2004, v řízení

Honyvem Informazioni Commerciali Srl

proti

Marielle De Zotti,

SOUDNÍ DVŮR (první senát),

ve složení P. Jann, předseda senátu, K. Schiemann, K. Lenaerts, E. Juhász a E. Levits (zpravodaj), soudci,

* Jednací jazyk: italština.

generální advokát: M. Poiares Maduro,
vedoucí soudní kanceláře: R. Grass,

s přihlédnutím k písemné části řízení,

s ohledem na vyjádření předložená:

- za Honyvem Informazioni Commerciali Srl G. Prosperettim a C. del Pennino, avvocati,
- za M. De Zotti F. Toffolettem, avvocato,
- za Komisi Evropských společenství E. Traversou, jako zmocněncem, ve spolupráci s G. Belottim, avvocato,

po vyslechnutí stanoviska generálního advokáta na jednání konaném dne 25. října 2005,

vydává tento

Rozsudek

- 1 Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce se týká výkladu článků 17 a 19 směrnice Rady 86/653/EHS ze dne 18. prosince 1986 o koordinaci právní úpravy členských států týkající se nezávislých obchodních zástupců (Úř. věst. L 382, s. 17; Zvl. vyd. 06/01, s. 177, dále jen „směrnice“).

- 2 Tato žádost byla podána v rámci sporu mezi Honyvem informazioni commerciali Srl (dále jen „Honyvem“) a Mariellou De Zotti ohledně částky odškodnění při zániku smlouvy, která jí náleží z důvodu ukončení smlouvy uvedenou společností.

Právní rámec

Právní úprava Společenství

- 3 Článek 17 směrnice stanoví:

„1. Členské státy přijmou opatření nezbytná [pro to], aby obchodní zástupce po zániku smlouvy získal odškodnění podle odstavce 2 nebo náhradu škody podle odstavce 3.

2. a) Obchodní zástupce má nárok na odškodnění, jestliže

— zmocniteli přivedl nové zákazníky nebo podstatně zvýšil objem obchodu se stávajícími zákazníky a zmocnitel má i nadále podstatné výhody z obchodu s těmito zákazníky

a

— zaplacení této odměny je spravedlivé s ohledem na všechny okolnosti, zejména na provize, o které obchodní zástupce přichází a které vyplývají z obchodu s těmito zákazníky. Členské státy mohou stanovit, že mezi tyto okolnosti náleží rovněž použití či vyloučení konkurenční doložky ve smyslu článku 20.

- b) Výše odškodnění nesmí překročit částku rovnající se ročnímu odškodnění vypočítanému z průměrné roční odměny pobírané obchodním zástupcem během pěti posledních let, a pokud smlouva trvá dobu kratší než pět let, je odškodnění počítáno z průměru za dotčené období trvání smlouvy.

- c) Poskytnutí odškodnění nezbavuje obchodního zástupce možnosti žalovat na náhradu škody.

[...]

6. Komise podá Radě do osmi let po oznámení této směrnice zprávu o provádění tohoto článku, a popřípadě jí předloží návrhy na změny.“

4 Článek 19 směrnice stanoví:

„Strany se nemohou před zánikem smlouvy odchýlit od článků 17 a 18 v neprospěch obchodního zástupce.“

Vnitrostátní právní úprava

- 5 Články 17 a 19 směrnice byly do vnitrostátního práva provedeny článkem 1751 italského občanského zákoníku (dále jen „občanský zákoník“). V důsledku přijetí legislativního nařízení č. 303 ze dne 10. září 1991 (běžný doplněk ke GURI č. 221 ze dne 20. září 1991) bylo znění tohoto vnitrostátního ustanovení pozměněno a je od daného okamžiku založeno na znění uvedených článků směrnice. Po vzoru článku 17 směrnice uvádí meritokratický přístup, pokud jde o výpočet odškodnění, na které má obchodní zástupce nárok při zániku smlouvy.
- 6 Dne 27. listopadu 1992 Confcommercio (Organizace zastupující podniky v oblasti obchodu, turismu a služeb) a FNAARC (Organizace zastupující obchodní zástupce) uzavřely kolektivní smlouvu (dále jen „smlouva z roku 1992“), jejíž obsah je následující:

„Bod I

S odkazem na ustanovení článku 1751 občanského zákoníku, tak jak byl pozměněn článkem 4 legislativního nařízení č. 303 ze dne 10. září 1991, a zvláště na zásadu ekvity, bude obchodnímu zástupci v každém případě zániku smlouvy zaplacen odškodnění, jehož částka bude odpovídat 1% celkové částky provizí, na které vznikl nárok a které byly zaplacený v průběhu smlouvy.

Tato částka bude doplněna následujícími opatřeními:

A. Zástupci, kteří mají povinnost výhradního zastoupení jediného podniku:

- 3% provizí do výše 24 000 000 lir ročně;
- 1% částky provizí od 24 000 001 do 36 000 000 lir ročně.

B. Zástupci, kteří nemají povinnost výhradního zastoupení jediného podniku:

- 3% provizí do výše 12 000 000 lir za rok;
- 1% částky provizí od 12 000 001 do 18 000 000 lir ročně.

[...]

Smluvní strany si vzájemně potvrdí, že stanovením výše uvedených částek, hodlaly splnit kritéria ekvity uvedená ve výše uvedeném článku 1751 občanského zákoníku.

Bod II

Dále podle článku 1751 občanského zákoníku bude kromě částek uvedených v bodě I této právní úpravy zaplacená jiná částka [...], která se vypočítá následujícím způsobem:

- 3% provizí, na které vznikl nárok ve třech prvních letech trvání smlouvy o zastoupení;

- 3,50% provizí, na které vznikl nárok mezi čtvrtým a šestým rokem;

- 4% provizí, na které vznikl nárok v průběhu dalších let.

[...]

Ústní prohlášení

Smluvní strany potvrzují, že dotčená kolektivní ustanovení v oblasti odměny při zániku smlouvy jsou podle článku 1751 občanského zákoníku celkově příznivějším režimem než platná právní úprava. Tato ustanovení jsou na sobě závislá a od sebe neoddělitelná a nemohou být kumulována s žádným jiným režimem.

[...]“

- 7 Podle smlouvy z roku 1992 výpočet odškodnění, na které má obchodní zástupce nárok po zániku smlouvy, je tedy založen, oproti kritériím uvedeným v článku 17 směrnice a článku 1751 občanského zákoníku ve znění pozměněném legislativním nařízením č. 303 ze dne 10. září 1991 (dále jen „článek 1751 občanského zákoníku“), na pevně stanovených procentech z provizí získaných uvedeným obchodním zástupcem po dobu trvání smlouvy o zastoupení.

Spor v původním řízení a předběžné otázky

- 8 Honyvem ke 30. červnu 1998 ukončila smlouvu uzavřenou s M. De Zotti. Na základě svého ustanovení 10 se uvedená smlouva „řídí ustanoveními občanského zákoníku, zvláštěními zákony vztahujícími se na pověření obchodního zástupce, jakož i kolektivními smlouvami v oblasti obchodu [...]“.
- 9 Honyvem nabídla M. De Zotti, že jí zaplatí částku 78 880 276 ITL z titulu uvedeného odškodnění, neboť měla za to, že výpočet odškodnění při zániku smlouvy má být založen na smlouvě z roku 1992.
- 10 Vzhledem k tomu, že M. De Zotti měla za to, že tato částka je nedostatečná, podala dne 12. dubna 1999 žalobu k Tribunale di Milano na zaplacení částky 181 889 420 ITL společností Honyvem ve svůj prospěch podle kritérií uvedených v článku 1751 občanského zákoníku.
- 11 Vzhledem k tomu, že Tribunale di Milano uvedenou žalobu zamítl, přičemž přijal tvrzení Honyvem, M. de Zotti podala odvolání ke Corto d'appello di Milano. Tento soud odvolání vyhověl a dotčené osobě přiznal nárok na dodatečnou částku ve výši 57 000 000 ITL podle článku 1751 občanského zákoníku.

- 12 Honyvem podala kasační opravný prostředek proti rozsudku vydanému Corte d'appello di Milano ke Corte suprema di cassazione. Tato společnost zejména uplatňovala, že odkaz na zásadu autonomní vůle stran, a tedy na kolektivní smlouvy, je výslovně umožněn článkem 1751 občanského zákoníku v případě, že smluvní strany stanovily pro obchodního zástupce příznivější podmínky, než jsou podmínky, které vyplývají z uplatnění režimu stanoveného platnou právní úpravou. Posouzení příznivějšího charakteru odškodnění stanovené smluvní úpravou by mělo být učiněno *ex ante*. Avšak vzhledem k tomu, že režim založený kolektivní smlouvou každopádně zajišťuje obchodnímu zástupci odškodnění, je třeba z toho vyvodit, že je pro něj příznivější, než režim zavedený článkem 1751 občanského zákoníku.
- 13 Mariella De Zotti podala incidenční kasační opravný prostředek z důvodu, že odškodnění při zániku smlouvy, na které má nárok, by podle kritérií uvedených v článku 1751 občanského zákoníku mělo odpovídat odškodnění, jehož částka se blíží částce navrhané před soudem prvního stupně.
- 14 Z předkládacího usnesení vyplývá, že ani judikatura, ani italská právní nauka nedospěly k jednomyslným závěrům ohledně legality smlouvy z roku 1992.
- 15 Za těchto podmínek se Corte suprema di cassazione rozhodl přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžné otázky:

„1) Může být článek 19 směrnice, s ohledem na obsah a účel článku 17 též směrnice a případně kritéria, které tento článek uvádí pro výpočet odškodnění,

keré stanoví, být vykládán tak, že připouští možnost, aby vnitrostátní právní úprava, která směrnici provádí, připouštěla, aby kolektivní smlouva (která je závazná pro strany některých smluv) stanovila nikoliv odškodnění, na které má zástupce nárok za podmínek stanovených v čl. 17 odst. 2 a vyčíslitelné za pomoci kritérií, které je možno vyvodit z tohoto článku, avšak naopak odškodnění, které musí být jednak zapláceno zástupci nezávisle na splnění podmínek uvedených v čl. 17 [odst. 2] písm. a) první a druhé odrážce (a pro část tohoto odškodnění v každém případě zániku smlouvy) a je jednak vyčíslitelná nikoliv na základě kritérií, která mohou být vyvozena ze směrnice (a popřípadě v mezích částky jí uvedené), avšak na základě kritérií předem stanovených kolektivní smlouvou, tedy odškodnění vymezené (bez jakéhokoliv specifického odkazu na zvýšení objemu obchodů zástupcem) na základě pevně stanovených procent odměn pobíraných obchodním zástupcem za trvání smlouvy s tím důsledkem, že toto odškodnění, i v případě mezní hodnoty, nebo v široké míře za podmínek, kterým podle směrnice podléhá nárok na odškodnění, by muselo v četných případech být vyčísleno na nižší částku (a v některých případech podstatně nižší), než je nejvyšší částka stanovená směrnicí a v každém případě nižší, než je částka, o které mělo být rozhodnuto *in concreto* soudcem, kdyby nebyl vázán kritérii pro výpočet z kolektivní smlouvy, avšak zásadami a kritérii směrnice?

- 2) [...] musí být výpočet odškodnění uskutečněn analyticky, zohledněním jiných provizí, které by obchodní zástupce pravděpodobně získal v průběhu let následujících po ukončení smlouvy z důvodu získání nových zákazníků nebo podstatného zvýšení objemu obchodů s dříve existujícími zákazníky, a pouze pozdějším použitím případných úprav dotčené částky se zohledněním kritérií ekvity a mezní hodnoty stanovené směrnicí; nebo jsou povoleny jiné způsoby výpočtu a zvláště syntetické metody, které ponechávají větší prostor kritériu ekvity, jakožto výchozímu bodu pro výpočet a s nejvyšším omezením specifikovaným směrnicí?“

K předběžným otázkám

K první otázce

- 16 Podstatou první otázky předkládajícího soudu je, zda článek 19 směrnice musí být vykládán v tom smyslu, že odškodnění při zániku smlouvy stanovené v čl. 17 odst. 2 směrnice může být nahrazeno v rámci použití kolektivní smlouvy odškodněním vymezeným podle jiných kritérií, než jsou kritéria stanovená posledně uvedeným ustanovením.
- 17 Je třeba nejprve uvést, že články 17 a 19 směrnice musí být vykládány s ohledem na účel sledovaný směrnicí a na systém, který zavádí (viz v tomto smyslu rozsudky ze dne 2. října 1991, Vandevenne a další, C-7/90, Recueil, s. I-4371, bod 6, a ze dne 12. prosince 1996, Kontogeorgas, C-104/95, Recueil, s. I-6643, bod 25).
- 18 V tomto ohledu je nesporné, že účelem směrnice je harmonizovat právo členských států, co se týče právních vztahů mezi stranami smlouvy o obchodním zastoupení (rozsudky ze dne 30. dubna 1998, Bellone, C-215/97, Recueil, s. I-2191, bod 10, a ze dne 13. července 2000, Centrosteel, C-456/98, Recueil, s. I-6007, bod 13).
- 19 Jak vyplývá z druhého a třetího bodu odůvodnění směrnice, má směrnice za cíl ochranu obchodních zástupců v jejich vztazích se zmocniteli a bezpečnost obchodů a usnadnění obchodu se zbožím mezi členskými státy sblížením právních řádů členských států v oblasti obchodního zastoupení. Směrnice za tímto účelem stanoví zejména pravidla, která v článcích 13 až 20 upravují uzavření a zánik smlouvy o zastoupení (rozsudek ze dne 6. března 2003, Caprini, C-485/01, Recueil, s. I-2371, bod 4).

- 20 Co se týče zániku smlouvy, zavádí čl. 17 odst. 1 směrnice systém umožňující členským státům zvolit ze dvou řešení. Členské státy totiž mohou přijmout opatření nezbytná k tomu, aby bylo obchodnímu zástupci v případě zániku smlouvy zajištěno buď odškodnění vymezené podle kritérií uvedených v odstavci 2 téhož článku, anebo náhrada škody podle kritérií definovaných v odstavci 3 tohoto článku.
- 21 Italská republika, jejíž vnitrostátní právní úprava byla dříve v široké míře založena na kolektivních smlouvách, zvolila řešení stanovené v uvedeném čl. 17 odst. 2.
- 22 Podle judikatury Soudního dvora je systém zavedený články 17 až 19 této směrnice vzhledem zejména k ochraně obchodního zástupce po zániku smlouvy kogentní povahy (rozsudek ze dne 9. listopadu 2000, Ingmar, C-381/98, Recueil s. I-9305, bod 21).
- 23 Soudní dvůr dospěl k závěru, že zmocnitel se těmto ustanovením nemůže vyhnout pouhým použitím ustanovení o volbě práva, aniž by byla položena otázka, zda tato volba byla uskutečněna v neprospěch obchodního zástupce či nikoliv (výše uvedený rozsudek Ingmar, bod 25).
- 24 Co se týče článku 19 směrnice, je třeba nejprve připomenout, že na základě ustálené judikatury musí být pojmy použité pro zavedení výjimek z obecné zásady stanovené právní úpravou Společenství, jako je zásada vyplývající ze systému odškodnění stanoveného v článku 17 směrnice, vykládány restriktivně (viz v tomto smyslu rozsudek ze dne 18. ledna 2001, Stockholm Lindöpark, C-150/99, Recueil, s. I-493, bod 25).

- 25 Je namístě dále uvést, že článek 19 směrnice stanoví možnost smluvních stran odchýlit se od ustanovení článku 17 směrnice před zánikem smlouvy za podmínky, že se tak nestane v neprospěch obchodního zástupce. Je tedy nutno konstatovat, že skutečnost, zda je uvedené odchýlení se ve prospěch, či v neprospěch, musí být posuzována k okamžiku, kdy se smluvní strany od těchto ustanovení hodlají odchýlit. Smluvní strany se nemohou dohodnout na odchýlení se od těchto ustanovení, pokud neví, zda se při zániku smlouvy tato odchylka projeví ve prospěch, nebo v neprospěch obchodního zástupce.
- 26 Takový výklad je rovněž potvrzen účelem a povahou systému založeného články 17 a 19 směrnice, tak jak byly upřesněny v bodech 19 a 22 tohoto rozsudku.
- 27 Z předchozích úvah je tedy třeba vyvodit, že článek 19 směrnice musí být chápán v tom smyslu, že odchýlení se od ustanovení článku 17 směrnice může být připuštěno pouze pokud je *ex ante* vyloučeno, že se při zániku smlouvy ukáže, že je v neprospěch obchodního zástupce.
- 28 Co se týče smlouvy z roku 1992, takový je případ, pokud by mohlo být prokázáno, že použití této smlouvy není nikdy v neprospěch obchodního zástupce, pokud mu systematicky zajišťuje z pohledu všech právních vztahů, které mohly být založeny mezi stranami smlouvy o obchodním zastoupení, odškodnění vyšší nebo alespoň odpovídající odškodnění, které by vyplynulo z použití článku 17 směrnice.
- 29 Pouhá skutečnost, že uvedená smlouva může být ve prospěch obchodního zástupce v případě, že by měl podle kritérií uvedených v čl. 17 odst. 2 směrnice nárok pouze na omezené, ne-li žádné, odškodnění, nemůže postačit k prokázání, že se neodchyluje od ustanovení článků 17 a 18 směrnice v neprospěch obchodního zástupce.

- 30 Předkládajícímu soudu přísluší učinit ověření za tímto účelem nezbytná.
- 31 Konečně je třeba uvést, že smlouva z roku 1992 by mohla být kvalifikována ve prospěch obchodního zástupce pouze v případě, že by umožnila kumulovat, byť i jen částečně, odškodnění vypočtené podle ustanovení této smlouvy s odškodněním stanoveným systémem založeným směrnicí. Tato možnost je však výslovně vyloučena ústním prohlášením stran, které uvedenou smlouvu podepsaly.
- 32 S přihlédnutím ke všem těmto úvahám je namíste na první otázku odpovědět, že článek 19 směrnice musí být vykládán v tom smyslu, že odškodnění při zániku smlouvy, které vyplývá z použití čl. 17 odst. 2 směrnice, nemůže být podle kolektivní smlouvy nahrazeno odškodněním vymezeným podle jiných kritérií, než jsou ta, která byla stanovena posledně uvedeným ustanovením, s výjimkou, kdy je prokázáno, že použití takové smlouvy zajišťuje obchodnímu zástupci ve všech případech odškodnění odpovídající nebo vyšší, než je odškodnění, které by vyplynulo z použití uvedeného ustanovení.

Ke druhé otázce

- 33 Podstatou druhé otázky předkládajícího soudu je, zda výpočet odškodnění při zániku smlouvy musí být uskutečněn analyticky, jak to stanoví čl. 17 odst. 2

směrnice, nebo zda jsou dovoleny jiné způsoby výpočtu ponechávající větší prostor kritériu ekvity.

34 V tomto ohledu je třeba uvést, že i když je režim založený článkem 17 směrnice kogentní a vymezuje rámec (výše uvedený rozsudek Ingmar, bod 21), neposkytuje však podrobnější návod, co se týče způsobu výpočtu odškodnění při zániku smlouvy.

35 Soudní dvůr takto rozhodl, že uvnitř tohoto rámce mohou členské státy používat svůj prostor pro uvážení, pokud jde o výběr způsobů výpočtu odškodnění (výše uvedený rozsudek Ingmar, bod 21). Komise podala Radě, jak má povinnost podle čl. 17 odst. 6 směrnice, zprávu o provádění článku 17 směrnice Rady o koordinaci právní úpravy členských států týkající se nezávislých obchodních zástupců, předloženou Komisí dne 23. července 1996 [KOM(96) 364 konečné znění]. Tato zpráva poskytuje podrobné informace, co se týče reálného výpočtu odškodnění, a má za cíl usnadnit jednodušší výklad tohoto článku 17.

36 Je tedy namístě na druhou otázku odpovědět, že uvnitř rámce stanoveného čl. 17 odst. 2 směrnice mají členské státy prostor pro uvážení, který mohou používat zejména podle kritéria ekvity.

K nákladům řízení

³⁷ Vzhledem k tomu, že řízení má, pokud jde o účastníky původního řízení, povahu incidenčního řízení vzhledem ke sporu probíhajícímu před předkládajícím soudem, je k rozhodnutí o nákladech řízení příslušný uvedený soud. Výdaje vzniklé předložením jiných vyjádření Soudnímu dvoru než vyjádření uvedených účastníků řízení se nenahrazují.

Z těchto důvodů Soudní dvůr (první senát) rozhodl takto:

- 1) Článek 19 směrnice Rady 86/653/EHS ze dne 18. prosince 1986 o koordinaci právní úpravy členských států týkající se nezávislých obchodních zástupců musí být vykládán v tom smyslu, že odškodnění při zániku smlouvy, které vyplývá z použití čl. 17 odst. 2 této směrnice, nemůže být podle kolektivní smlouvy nahrazeno odškodněním vymezeným podle jiných kritérií, než jsou ta, která byla stanovena posledně uvedeným ustanovením, s výjimkou, kdy je prokázáno, že použití takové smlouvy zajišťuje obchodnímu zástupci ve všech případech odškodnění odpovídající nebo vyšší, než je odškodnění, které by vplynulo z použití uvedeného ustanovení.
- 2) Uvnitř rámce stanoveného čl. 17 odst. 2 směrnice 86/653 mají členské státy prostor pro uvážení, který mohou používat zejména podle kritéria ekvity.

Podpisy.